

Благодійні організації як суб'єкти фінансового права й фінансових правовідносин

Ярослава БУЗДУГАН, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права НДІ фінансового права Національного університету державної податкової служби України, здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук

2

Доведено, що в умовах фінансової кризи держава постала перед необхідністю залучення недержавних утворень (зокрема, благодійних об'єднань і окремих благодійників) до розв'язання назрілих економічних та соціальних проблем. Виявлено, що благодійні організації одночасно діють як суб'єкти фінансового права і фінансових правовідносин, у рамках яких держава та органи місцевого самоврядування виражають публічний фінансовий інтерес. Визначено різновиди фінансових правовідносин, у процесі реалізації яких благодійні організації діють як колективні суб'єкти фінансового права. Встановлено, що характер фінансово-господарських відносин, що налагоджуються між державою і благодійними організаціями, визначається на основі їх багатоаспектної взаємної кооперації.

Ключові слова: благодійна організація, держава, фінансові правовідносини, фінансове право, суб'єкт фінансового права.

Ярослава БУЗДУГАН, кандидат юридических наук, доцент кафедры конституционного, административного и финансового права НИИ финансового права Национального университета государственной налоговой службы Украины, соискатель ученой степени доктора юридических наук

Благотворительные организации как субъекты финансового права и финансовых правоотношений

Доказано, что в условиях финансового кризиса государство стоит перед необходимостью привлечения негосударственных образований (в частности, благотворительных объединений и отдельных благотворителей) к решению назревших экономических и социальных проблем. Вывявлено, что благотворительные организации одновременно действуют как субъекты финансового права и финансовых правоотношений, в рамках которых государство и органы местного самоуправления выражают публичный финансовый интерес. Определены разновидности финансовых правоотношений, в процессе реализации которых благотворительные организации действуют как коллективные субъекты финансового права. Установлено, что характер финансово-хозяйственных отношений, которые налаживаются между государством и благотворительными организациями, определяется на основе их многоаспектной взаимной кооперации.

Ключевые слова: благотворительная организация, государство, финансовые правоотношения, финансовое право, субъект финансового права.

Iaroslava BUZDUGAN, Ph.D. in Law, Associate Professor of the Department of Constitutional, Administrative and Financial Law of the Research Institute of Financial Law of the National University of State Tax Service of Ukraine, External Applicant for Degree of Doctor of Juridical Science

Charitable Organizations as Subjects of Financial Law and Financial Legal Relationships

It is proved that under conditions of financial crisis the state faces the need to engage non-governmental entities (in particular, charitable associations and individual philanthropists) while

solving pressing economic and social problems. Charitable organizations are found to simultaneously operate as the subjects of financial law and financial legal relationships within which the state and local self-government bodies express their public financial interests. Types of financial legal relationships implemented by the charitable organizations as collective subjects of the financial law are defined. It is established that the nature of financial and commercial relations existing between the state and charitable organizations is determined due to their multidimensional mutual cooperation.
Keywords: charitable organization, state, financial legal relationships, financial law, subject of the financial law

Роль діяльності благодійних організацій надзвичайно важлива у вирішенні завдань, що постали перед країною на сучасному, вельми складному етапі розвитку. Незаперечним є факт, що громадські об'єднання беруть на себе частину її функцій. Тож актуальність цієї статті пояснюється передусім вимогами сьогодення.

Благодійні організації є однією із найменш досліджених правових і економічних одиниць. Частково це пов'язано з тим, що економічні відносини невід'ємні від соціальних та істотно залежать від психологічних, історичних, політичних та інших чинників. Й нині благодійні організації є активними учасниками фінансових правовідносин нарівні з підприємствами (фірмами) та державою.

Дослідженням суб'єктів фінансового права і фінансових правовідносин займалися вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед вітчизняних – Л. Воронова, Є. Дмитренко, О. Дмитрик, М. Кучерявенко, Т. Латковська, А. Нечай, О. Орлюк, Н. Пришва. Однак у фінансово-правовій науці дуже мало уваги приділено таким суб'єктам, як благодійні організації.

Мета статті – показати благодійні організації як суб'єктів фінансового права і фінансових правовідносин.

Благодійні організації – це добровільно об'єднання представників громадянського суспільства, які ініційовані суспільством, діють у рамках закону, створюються з метою надання фінансової, організаційної та іншої допомоги фізичним і юридичним особам або окремим державним і недержавним галузям заради задоволення публічного та суспільного інтересу.

Термін «організація» (франц. *Organization* від лат. *Organize* – надавати впорядкованого вигляду) у соціальних науках має кілька основних значень: 1) організація як певне соціальне утворення («суспільний організм»); 2) організація як сукупність процесів чи дій, що ведуть до створення й удосконалення зв'язків між частинами цілого; 3) організація як внутрішня упорядкованість, узгодженість взаємодії більш чи менш диференційованих частин цілого, зумовлена його будовою.

Організація – це об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій тощо; компанія, установа, їх підрозділи чи об'єднання, які виконують самостійні функції та мають адміністрацію; особливості будови чого-небудь; структура; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи. К. Ерроу під організацією розуміє «групу індивідів, що прагне досягти певних спільних цілей або, інакше кажучи, максимізувати цільову функцію» [10, с. 24]. О. Вільямсон називає організацією «сукупність людей, котрі структурно відокремлені в рамках впорядкованих процесів» [12, с. 123]. Відповідно до визначення А. Стичкомба, організація виступає як «система свідомо сформованих стійких соціальних відносин із яскраво вираженим і безперервним спрямуванням на досягнення деяких специфічних цілей і завдань» [11, с. 142]. Тобто організації створюють для досягнення певних цілей завдяки тому, що наявний набір правил і обмежень створює можливість для відповідної діяльності. Саме тому в процесі досягання мети організації є головними агентами інституціональних змін.

Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012, благодійна організація – це юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим законом як основну мету її діяльності (ст. 1) [2].

Основною метою створення й діяльності благодійних організацій є задоволення публічного інтересу. Фінанси благодійних організацій посідають гідне місце у фінансовій системі України. Як джерела залучення ресурсів для розвитку різних сфер життєдіяльності фінанси благодійних організацій потребують глибокого й усебічного вивчення [3].

Т. Латковська досить слушно зазначає, що для будь-якої діяльності (управління, економіка, міжнародні відносини, наука, освіта, культура тощо) обов'язково потрібні кошти, які держава може використовувати в своїх інтересах тільки за умови їх мобілізації у фонди, основним з яких є бюджет. Необхідно враховувати, що вся діяльність з мобілізації, розподілу та використання коштів фондів здійснюється державою у правовій формі, здебільшого за допомогою норм фінансового права. Особливе значення фінансового права в системі українського права пояснюється й тим, яке суспільні відносини перебувають у сфері його регулювання. Суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності держави й органів місцевого самоврядування, зумовлені функціонуванням фінансової системи, потребують впорядкування – чіткого визначення прав та обов'язків суб'єктів, які беруть в них участь, а також їхньої відповідальності у разі порушення встановленого порядку, тобто в правовому врегулюванні відносин [8, с. 12].

До предмета фінансового права належать суспільні відносини, які формуються у процесі здійснення державою фінансової діяльності, тобто діяльності з мобілізації коштів у публічні централізовані і децентралізовані фонди держави й органів місцевого самоврядування та інші місцеві фонди, розподіл і використання цих коштів, а також контроль за їхнім рухом.

У цих відносинах наявна організаційна роль держави й органів місцевого самоврядування в розподілі та перерозподілі національного доходу країни. І держава, і органи місцевого самоврядування у цих відносинах виражають публічний фінансовий інтерес.

Публічний інтерес, на думку Н. Пришви, – це концентрований вираз соціальних потреб і устремлень; це визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є умовою та гарантією її існування й розвитку [9, с. 71].

Традиційно вважається, що фінансове право належить до галузей публічного права, для якого характерні такі ознаки: орієнтація на задоволення публічного інтересу; однобічне волевиявлення суб'єктів права; широка сфера розсуду; ієрархічні відносини суб'єктів і відповідна субординація правових актів і норм; переважання директивно-обов'язкових норм; нормативно-орієнтований вплив; пряме застосування санкцій, пов'язаних з обмеженнями використання ресурсів тощо.

Розглядаючи поняття публічного права, теоретики роблять висновок, що нині під ним розуміється підсистема

ма права, яка відображає державні, міждержавні й суспільні інтереси. При цьому дещо видозмінюється предмет регулювання публічного права в результаті появи нових суб'єктів, що потребують публічно-правового регулювання (органи самоврядування, партії, суспільні об'єднання тощо).

Суб'єкт права – це особа, організація чи специфічні соціальні утворення (наприклад, держава), за якими право визначає здатність бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Поняття суб'єкта права є ключовим для будь-якої правової науки. Адже суб'єкт права – це потенційний суб'єкт правовідносин, котрий безпосередньо реалізує надані законом права і обов'язки. У зв'язку з цим важливо знати, хто може бути суб'єктом правовідносин, які його характеристики мають бути зафіксовані в законодавстві. Суб'єкт фінансового права має фінансову правосуб'єктність і може завдяки цьому брати участь у конкретних фінансових правовідносинах.

Хоча поняття «суб'єкт фінансового права» тісно пов'язане з поняттям «суб'єкт фінансових правовідносин», однак це різні поняття. Суб'єкти фінансових правовідносин – особи, які беруть участь у конкретних фінансових правовідносинах і в такий спосіб реалізують належні їм суб'єктивні обов'язки та права. Суб'єкт фінансового права не є учасником конкретних фінансових правовідносин, не наділений конкретними суб'єктивними фінансовими правами й обов'язками.

У юридичній літературі однозначно не вирішено питання щодо суб'єктів правовідносин, хоча і є праці, присвячені цій проблемі. С. Кечекьян вважає, що поняття «суб'єкти правовідносин» і «суб'єкти права» є тотожними. Автор зауважує, що під суб'єктами права варто розуміти: а) осіб, які беруть участь у правовідносинах, або б) осіб, які можуть брати участь у них. Інші ототожнюють суб'єктів правовідносин з учасниками суспільних відносин, котрі відповідно до норм права мають здатність бути учасниками правових відносин, виступати як носії передбачених законом прав і обов'язків [6, с. 83]. Проте проблема співвідношення між цими поняттями в теорії права і дотепер залишається нерозв'язаною.

Як визначає академік Л. Воронова, суб'єкт фінансового права – це особа, учасник фінансових відносин, що за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних прав і обов'язків [4, с. 43]. Суб'єктами фінансового права виступають держава, адміністративно-територіальні утворення; юридичні особи – підприємства й організації усіх форм власності, установи, громадські організації, тобто колективні суб'єкти і громадяни як індивідуальні суб'єкти.

На думку Л. Воронової, правосуб'єктність у фінансовому праві являє собою властивість особи бути носієм юридичних прав і обов'язків на підставі юридичних норм і містить у собі два елементи: можливість мати права і обов'язки (правоздатність) та спроможність самостійно здійснювати права та обов'язки (дієздатність). Держава повинна турбуватися про надання фінансовим правовідносинам справедливого характеру. Для цього сучасне фінансове законодавство має відобразити ті фактори, що розкривають зміст і структуру правосуб'єктності. Варто зазначити, що одним із суб'єктів фінансових правовідносин є держава в особі уповноважених органів. І такі правовідносини базуватимуться на підпорядкуванні однієї сторони іншій. Фінансова правосуб'єктність визначається за певним суб'єктом: безпосередньо – шляхом прямої вказівки у законі або опосередковано – шляхом окреслення прав і обов'язків у сфері фінансової діяльності держави й муніципальних утворень.

Е. Дмитренко зазначає, що поведінка суб'єктів фінансових правовідносин характеризується такими ознаками: 1) має зовнішньо виражений характер у вигляді дії або бездіяльності; 2) може бути або соціально корисною (правомірною поведінкою), або соціально шкідливою (правопорушення); 3) має свідомо виражений характер, тобто передбачає усвідомлення суб'єктом результатів своєї поведінки; 4) має вольовий характер, тобто передбачає наявність контролю за поведінкою суб'єкта з боку його волі; 5) має властивість викликати певні наслідки [5, с. 303].

Досить слушно зауважує О. Дмитрик, що поза правовідносинами фінансова діяльність нездійсненна, оскільки лише при закріплених і взаємозалежних юридичних правах і обов'язках суб'єктів, реалізацію яких забезпечено можливістю державного примусу, можуть бути створені відповідні фонди фінансових ресурсів, а також здійснені розподіл і належне використання фінансових ресурсів відповідно до поставленої мети, планів і програм [7, с. 25].

Фінансовим правовідносинам (як і будь-яким правовідносинам) притаманні загальні ознаки: вони виникають на основі норм фінансового права, які закріплюють ту модель поведінки для сторін правовідносин, котру згодом буде реалізовано у фінансових правовідносинах; характеризуються наявністю у сторін суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. Фінансово-правова норма точно окреслює коло суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, якими наділено суб'єктів правовідносин. Водночас їхні вимоги визначають позитивну поведінку суб'єктів, якої вони можуть і повинні дотримуватися, реалізуючи свої права й обов'язки; становлять суспільний зв'язок конкретних осіб, тобто коло учасників фінансових правовідносин завжди визначено конкретно. Ця ознака дає змогу чітко окреслити межу між фінансово-правовою нормою, в якій зазначено всіх осіб, здатних бути учасниками фінансових правовідносин, і фінансовим правовідношенням, в якому беруть участь конкретні суб'єкти; здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків забезпечено можливістю державного примусу. Це положення зумовлено насамперед державними інтересами та інтересами громадянського суспільства, що реалізуються в фінансових правовідносинах [9, с. 26].

Благодійні організації як суб'єкти фінансового права можуть реалізовуватися у таких фінансових правовідносинах: 1) отримання бюджетних коштів; 2) формування централізованих і децентралізованих фондів коштів; 3) сплата податків і отримання податкових пільг тощо.

Фінанси благодійних організацій – це суспільні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів коштів, а також із формуванням, розподілом та використанням децентралізованих фондів благодійних коштів заради досягнення соціального ефекту та задоволення публічного інтересу.

Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» фінансова діяльність благодійної організації здійснюється згідно з вимогами законодавства. Використання активів (доходів) і правочини благодійних організацій не повинні суперечити актам законодавства та цілям благодійної діяльності. Розмір адміністративних витрат благодійної організації не може перевищувати 20 відсотків доходу цієї організації в поточному році. Витрати, пов'язані з управлінням благодійними ендаментами, належать до адміністративних витрат благодійної організації, якщо інше не встановлено законом або правочином між благодійною організацією та благодійником. Благодійні організації мають право здійснювати господарську діяльність без

мети одержання прибутку, що сприяє досягненню ними статутних цілей (ст. 16) [2].

Благодійні організації складають і подають фінансову, статистичну та іншу обов'язкову звітність у порядку, встановленому законом (ст. 17) [2]. Державний контроль у сфері благодійної діяльності здійснюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень, визначених законом (ст. 26) [2].

Варто нагадати, що в разі ухвалення рішення про пільгове оподаткування благодійна організація зобов'язана зареєструватися як неприбуткова. 12 березня 2013 року набуло чинності нове Положення про Реєстр неприбуткових організацій, затверджене Міністерством фінансів України від 24.01.2003. Згідно з нормами вказаного положення, благодійним організаціям надається код неприбутковості – 0005. Пунктом 157.3 статті 157 Податкового кодексу України визначено перелік доходів, що звільняють від оподаткування підприємства із зазначеним кодом [1]. Для осіб, котрі займаються благодійністю, – це доходи у вигляді: коштів або майна, що надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань; пасивних доходів; коштів або майна, що надходять таким неприбутковим організаціям від їхньої основної діяльності. Благодійні організації, які щойно зареєструвалися, для одержання статусу неприбуткових зобов'язані, як і раніше, подати заяви встановленої форми до органу податкової служби за місцем реєстрації.

До речі, певні норми, які стосуються благодійних організацій, можуть міститися не лише в законах, указах і постановах, тобто нормативних актах, що видає держава, а й у нормах, які створюють власне громадські організації. Ці норми можуть міститися у статутах та положеннях. Держава, затверджуючи статут, погоджується з правилами, встановленими організацією.

Отже, фінансова діяльність благодійних організацій врегульована нормами фінансового, податкового та інших галузей права. Фінанси благодійних організацій є складовою фінансової системи України й тісно пов'язані із загальнодержавними фінансами та іншими її сферами і ланками. Благодійна діяльність здійснюється для досягнення суспільного добробуту та задоволення публічного інтересу.

Саме тому можна впевнено зазначити, що благодійні організації виступають колективними суб'єктами фінансового права і фінансових правовідносин.

Форми і методи організації фінансових правовідносин на рівні «держава-благодійники» передбачають певні ієрархічні залежності. При цьому законодавство розмежовує благодійну організацію як юридичну особу, яка, своєю чергою, може мати різні організаційно-правові форми і благодійника як фізичну особу, котра здійснює благодійну діяльність відповідно до встановлених у чинному законодавстві правил.

Характер фінансово-господарських відносин, що встановлюються між державою і благодійними організаціями, може виявлятися в таких аспектах: директивно-го підпорядкування, економічного заохочення, сприяння розвитку тощо. Директивний характер притаманний відносинам між державою і благодійними організаціями, які формуються на базі обов'язковості виконання директив, постанов, законів. Передусім це стосується дотримання правил ведення бухгалтерського обліку і звітності, надання достовірної інформації статистичним і контрольним органам. За порушення правил здійснення благодійної діяльності встановлено різні форми відповідальності.

Держава, зацікавлена в розвитку благодійності, розробляє відповідні механізми сприяння та підтримки. Та головне: благодійники мають дотримуватися чинного

законодавства України, яке регламентує їхні фінансові стосунки.

Світовий досвід показує, що ефективний розвиток суспільства, бюджетне благополуччя потребує активної ролі держави у розв'язанні не тільки соціальних проблем, а й у створенні сприятливих умов для розвитку всіх корисних для суспільства суб'єктів економіки. Глобалізація суспільних процесів спричинила потребу в зміні позиції держави. З одного боку, розширилася сфера соціально-економічних відносин, що вимагає урядового контролю, а з другого – виникла потреба в нових формах налаштування фінансових правовідносин. Отже, власне держава повинна відігравати активну роль каталізатора і помічника, що стимулює діяльність благодійних організацій, всіляко їй сприяє. **Д**

5

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. Закон України № 2755-VI від 2 грудня 2010 р. [The Tax Code of Ukraine. The Law of Ukraine № 2755-VI, 2 December 2010] – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fzakon.rada.gov.ua%2Fgo%2F2755-17&ei=g5nXU--1EabnygPn1IKgAg&usq=AFQjCNFcdwkYBOnah1ENyR2msJAx4R_KWg&bvm=bv.71954034,d.bGQ
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації. Закон України № 5073-VI від 5 липня 2012 р. [On Charity and Charitable Organizations. The Law of Ukraine № 5073-VI, 5 July 2012] – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
3. Буздуган Я. Правові та економічні перспективи побудови національної моделі фінансового забезпечення соціально-культурної сфери в Україні / Я. Буздуган [Buzdugan I. Legal and economic prospects of building the national model of financial security of the social and cultural sphere in Ukraine] // Вісн. – 2012. – № 8. – С. 5–7.
4. Воронова Л. К. Фінансове право України / Л. Воронова [Voronova L. Financial law of Ukraine]. – К.: Прецедент, «Моя книга», 2006. – 448 с.
5. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посібник / Е. С. Дмитренко [Dmytrenko E. Financial law of Ukraine. General part: Textbook]. – К.: Алєрта, КНТ, 2006. – 376 с.
6. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян [Kechekian S. Legal relationships in the socialistic society]. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 187 с.
7. Кучерявенко М. П. Фінансове право: Навч. посіб. / М. П. Кучерявенко [Kucheriavenko M. Financial law: Textbook]. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
8. Латковська Т. А. Фінансове право у системі українського права / Т. А. Латковська [Latkovska T. Financial law in the system of Ukrainian law] // Фінансове право. – 2010. – № 11. – С. 11–15.
9. Пришва Н. Ю. Правове регулювання публічних доходів / Н. Ю. Пришва [Pryshva N. Legal regulation of public incomes] // Вісник Київського національного університету. – Серія: Юридичні науки. – 2005. – Вип. 63–64. – С. 71.
10. Arrow K. I. Essays in the theory of risk – Bearing. – Amsterdam: North Holland, 1970. – 155 p.
11. Stinchcombe A. Social structure and organizations in Handbook of Organizations. – Chicago: Rand McNally Company, 1965. – 234 p.
12. Williamson O. Mechanisms of governance. – New York: Oxford University Press, 1996. – 429 p.